

KLIMATSKA BEZBEDNOST I EKOLOŠKI RIZICI U BAČKOJ

Sažeti prikaz nalaza i preporuka Arhus centara

1. Sombor – dostupnost informacija i planskih dokumenata kao element lokalne otpornosti

U okviru istraživanja za područje Grada Sombora analizirana je dostupnost ključnih dokumenata iz oblasti smanjenja rizika od katastrofa, civilne zaštite, zaštite i spasavanja i upravljanja vanrednim situacijama. Istraživanje je sprovedeno putem zahteva za pristup informacijama od javnog značaja upućenog Gradu Somboru 6. maja 2026. godine. Zatraženi su, između ostalog, akti o obrazovanju Štaba za vanredne situacije i jedinica civilne zaštite, Procena rizika od katastrofa, Plan smanjenja rizika od katastrofa, Plan zaštite i spasavanja i Plan zaštite od požara. Nalazi pokazuju da Grad Sombor ima uspostavljene osnovne organizacione elemente sistema civilne zaštite i upravljanja vanrednim situacijama. Dostavljeni su akti o obrazovanju Štaba za vanredne situacije, organizaciji i funkcionisanju civilne zaštite i obrazovanju jedinica civilne zaštite. Istovremeno, istraživanje je ukazalo na pitanje dostupnosti i ažurnosti ključne planske dokumentacije. Za Procenu rizika od katastrofa, Plan smanjenja rizika i Plan zaštite i spasavanja navedeno je da je trogodišnji ciklus prethodne dokumentacije istekao, dok su novi dokumenti bili u fazi izrade odnosno pribavljanja saglasnosti. Kopije ovih dokumenata nisu dostavljene elektronskim putem, već je omogućen uvid u prostorijama Gradske uprave. Za Plan zaštite od požara navedeno je da je u postupku izrade.

Klimatsko-bezbednosni značaj

Pristup informacijama o lokalnim rizicima predstavlja važan deo otpornosti zajednice. Građani treba da imaju mogućnost da se pravovremeno informišu o rizicima kojima je njihova zajednica izložena, planiranim preventivnim merama, sistemu zaštite i načinima postupanja u slučaju vanrednih događaja.

Slučaj Sombora zato ukazuje na potrebu da se, pored formalnog postojanja sistema civilne zaštite, dodatna pažnja posveti **ažurnosti, javnoj dostupnosti i jednostavnom pristupu planskim dokumentima i informacijama o rizicima.**

Predlog preporuke

Potrebno je unaprediti dostupnost ključnih lokalnih dokumenata iz oblasti smanjenja rizika od katastrofa i civilne zaštite, uključujući njihovo objavljivanje u elektronskom obliku, uz jasno informisanje javnosti o statusu njihove izrade i važenja. Time bi se ojačali transparentnost, preventivno delovanje i učešće građana u izgradnji otpornije lokalne zajednice.

2. Subotica – nelegalno odlaganje otpada kao ekološki i klimatsko-bezbednosni rizik

Istraživanje za područje Subotice usmereno je na problem nelegalnog odlaganja otpada i ponovnog formiranja divljih deponija u gradu, prigradskim naseljima i subotičkom ataru.

Prema podacima prikupljenim u okviru istraživanja, na području Subotice evidentiran je veliki broj stalnih i povremenih lokacija na kojima se nelegalno odlaže otpad. Kao stalne kritične lokacije navedeni su, između ostalih, Mišićevo, put Žednik–Đurđin, Zorka, Bikovo–Gabrić, Ljutovački put, Verušićka ulica, Pačirska pruga i Kerska deponija. Problem predstavlja činjenica da se na pojedinim lokacijama otpad ponovo odlaže i nakon sprovedenih akcija čišćenja.

Tokom 2026. godine sprovedene su značajne aktivnosti na uklanjanju divljih deponija. U junu je sa šest velikih divljih deponija na teritoriji grada uklonjeno više od 1.200 tona otpada, dok je u septembru očišćena i divlja deponija u Palminoj ulici na Paliću. Istovremeno se sprovode sezonske akcije besplatnog odnošenja kabastog otpada, kao preventivna mera usmerena na smanjenje nelegalnog odlaganja.

Nalazi pokazuju da institucije i javno-komunalna preduzeća reaguju i ulažu značajna sredstva u sanaciju lokacija, ali da ponovno formiranje divljih deponija predstavlja trajan izazov. Kao problemi su prepoznati otežan nadzor velikog broja udaljenih i slabo prometnih lokacija, imovinsko-pravna pitanja na pojedinim parcelama, kao i potreba da se pored uklanjanja posledica više pažnje i sredstava usmeri na prevenciju.

Klimatsko-bezbednosni značaj

Nelegalno odlaganje otpada nije samo komunalni i ekološki problem. Otpad odložen na nekontrolisanim lokacijama može predstavljati rizik za zemljište i vode, dok tokom toplih i sušnih perioda dodatni bezbednosni rizik predstavlja mogućnost izbijanja požara i spaljivanja otpada.

Sagorevanje plastike, guma i drugih vrsta komunalnog otpada dodatno ugrožava kvalitet vazduha i zdravlje stanovništva. U uslovima sve češćih visokih temperatura i dužih sušnih perioda, lokacije na kojima se nekontrolisano odlaže otpad zato treba posmatrati i iz ugla klimatske bezbednosti.

Terenski nalaz sa područja Palića dodatno pokazuje značaj uključivanja lokalne zajednice. U okviru volonterske akcije na području Parka prirode Palić, između II i III sektora Paličkog jezera, prikupljeno je oko 70 velikih vreća otpada, čime je ukazano i na problem odlaganja otpada u području značajnom za zaštitu prirode.

Predlog preporuke

Pored nastavka uklanjanja divljih deponija, potrebno je snažnije usmeriti aktivnosti na sprečavanje njihovog ponovnog nastanka. To podrazumeva bolje informisanje građana o mogućnostima legalnog odlaganja otpada, veću dostupnost odgovarajućih mesta za

predaju različitih vrsta otpada, efikasnije prijavljivanje nelegalnog odlaganja i pojačan nadzor kritičnih lokacija.

Posebnu pažnju treba usmeriti na lokacije na kojima se ekološki rizici preklapaju sa klimatskim i bezbednosnim rizicima, naročito rizikom od požara i mogućim ugrožavanjem zemljišta i voda.

3. Novi Sad – urbanizacija, vodni resursi i novi klimatski rizici

Analiza za područje Novog Sada polazi od činjenice da klimatske promene ne deluju izolovano, već se njihovi efekti prepliću sa procesima urbanizacije, promenama namene zemljišta, razvojem infrastrukture, saobraćajem i pritiscima na prirodne resurse.

U stručnom prilogu pripremljenom u okviru istraživanja posebno su prepoznati ubrzana urbanizacija i stanogradnja, smanjenje zelenih površina, povećanje površina pod asfaltom i betonom, rast saobraćaja i povećani pritisak na vodne resurse.

Dugi periodi visokih temperatura i bez padavina, kao i mogućnost ekstremnih padavina, stvaraju različite rizike za urbanu sredinu. Posebno osetljivo pitanje predstavljaju vodni resursi. Poplavni događaji mogu doprineti kontaminaciji voda i eroziji zemljišta, dok duži sušni periodi mogu negativno uticati na površinske vode, vegetaciju i obnavljanje rezervi podzemnih voda.

U tom kontekstu, zaštita vodoizvorišta, vodotokova i njihovih obala od zagađenja, nelegalnog odlaganja otpada i neplanske izgradnje dobija dodatni značaj. Ekološki pritisci koji postoje nezavisno od klimatskih promena mogu postati izraženiji u uslovima ekstremnih vremenskih događaja.

Klimatsko-bezbednosni značaj

Primer Novog Sada ukazuje na potrebu da se klimatski rizici snažnije uključe u urbano planiranje i upravljanje prirodnim resursima. Rast grada i razvoj infrastrukture potrebno je posmatrati zajedno sa sposobnošću urbane sredine da odgovori na ekstremne temperature, suše, intenzivne padavine i druge klimatske pritiske.

Posebnu pažnju potrebno je usmeriti na očuvanje zelenih površina, zaštitu vodnih resursa i sprečavanje dodatnih antropogenih pritisaka na područja koja mogu biti posebno osetljiva na posledice klimatskih promena.

Predlog preporuke

Potrebno je jače povezati urbanističko planiranje, zaštitu životne sredine, upravljanje vodama i sistem smanjenja rizika od katastrofa. Prilikom planiranja razvoja grada potrebno je sistematski procenjivati klimatske rizike i njihov mogući kumulativni efekat sa postojećim pritiscima na zemljište, zelene površine i vodne resurse.

4. Zajednički preliminarni nalaz

Tri analizirana lokalna primera pokazuju različite, ali međusobno povezane dimenzije klimatske bezbednosti u regionu Bačke.

Sombor ukazuje na značaj ažurnih planskih dokumenata, dostupnosti informacija o rizicima i uključivanja građana u izgradnju otpornosti zajednice.

Subotica pokazuje kako konkretan ekološki problem – nelegalno odlaganje otpada – može opstajati uprkos kontinuiranim aktivnostima nadležnih institucija i značajnim izdvajanjima za sanaciju, što ukazuje na potrebu za snažnijim preventivnim pristupom.

Novi Sad ukazuje na potrebu da se klimatski rizici sistematski povežu sa urbanističkim planiranjem, zaštitom zelenih površina, vodnih resursa i upravljanjem razvojem grada.

Zajednički nalaz jeste da **otpornost lokalnih zajednica ne zavisi samo od sposobnosti reagovanja kada problem ili vanredni događaj nastane, već od prevencije, kvalitetnog planiranja, dostupnosti informacija, nadzora i saradnje institucija i lokalne zajednice.**

Klimatske promene i ekološki kriminal

Klimatske promene i ekološki kriminal ne predstavljaju odvojene izazove. Ekstremne temperature, suše, poplave i drugi klimatski pritisci mogu povećati posledice već postojećih nezakonitih ili štetnih aktivnosti u životnoj sredini, kao što su nelegalno odlaganje i spaljivanje otpada, zagađivanje voda ili nezakonito korišćenje prirodnih resursa. Istovremeno, degradirana životna sredina može smanjiti sposobnost lokalne zajednice da odgovori na klimatske ekstreme. Nalaz iz Subotice ovu povezanost čini posebno vidljivom: nelegalno odložen otpad predstavlja ekološki problem, ali u uslovima visokih temperatura i sušnih perioda može predstavljati i dodatni rizik od požara, zagađenja vazduha, zemljišta i voda. Zbog toga je potrebno jačati vezu između **zaštite životne sredine, klimatske bezbednosti, smanjenja rizika od katastrofa i prevencije i procesuiranja protivpravnih aktivnosti u životnoj sredini.**

Lokalni sistemi zaštite životne sredine, inspeksijske službe, policija, tužilaštvo, službe za vanredne situacije i drugi nadležni organi treba da unaprede razmenu informacija i zajedničku procenu rizika. Posebnu pažnju potrebno je usmeriti na preventivno postupanje na lokacijama na kojima se ekološki i klimatski rizici preklapaju.

Autorke

Rosa Stiković, Arhus centar Novi Sad

Jelena Ilić, Arhus centar Sombor

Snježana Mitrović, Arhus centar Subotica

Analiza „Klimatska bezbednost i ekološki rizici u Bačkoj – nalazi lokalnog istraživanja i preporuke“ izrađena je u okviru projekta „Jačanje upravljanja životnom sredinom, klimatske bezbednosti i otpornosti zajednica kroz mrežu Arhus centara“, koji Arhus centar Novi Sad sprovodi uz podršku Misije OEBS-a u Srbiji.